

WONEN IN DORPEN IN ZUIDOOST FRIESLAND

EEN ONDERZOEK NAAR WOON- EN
VERHUISMOTIEVEN

CIJFERS / MENSEN / INZICHT

// INHOUDSOPGAVE

1. Inleiding	3
2. Demografie en verhuisbewegingen	6
3. Woon- en verhuismotieven	9
4. Typologieën	18
5. Slotbeschouwing	20

// INLEIDING

Inleiding

Het onderzoek 'Wonen in dorpen in Zuidoost Friesland' is een onderdeel van de monitoring van de Regio Deal Zuidoost Friesland door het Fries Sociaal Planbureau (FSP). Het FSP monitort de voortgang van deze Regio Deal. Dat doen we door middel van het jaarlijks uitbrengen van de Regionale Monitor Brede Welvaart Zuidoost Friesland en met behulp van verdiepende onderzoeken. In de eerste jaarsnede lag de focus van de verdiepende onderzoeken op de eerste pijler van de Regio Deal: vitale kernen.

De gemeenten Heerenveen, Ooststellingwerf, Opsterland, Smallingerland en Weststellingwerf vormen samen de regio Zuidoost Friesland. Deze regio heeft in 2020 een Regio Deal gesloten met het Rijk, de provincie Fryslân en Wetterskip Fryslân. De overheden hebben afgesproken periodiek de voortgang, beoogde resultaten en de samenwerking ten aanzien van de Regio Deal te monitoren. Het FSP gaat de monitoring uitvoeren. De Regio Deal Zuidoost Friesland is een proeftuin voor de vertaling van de landelijke Monitor Brede Welvaart naar regionale schaal, met het FSP als kennismakelaar.

De Regio Deal Zuidoost Friesland omvat een integrale aanpak om deze regio een blijvend en nieuw perspectief te bieden. Van oudsher is er in deze regio sociaaleconomische problematiek met relatief veel lage inkomens met (overerfde) armoede, een gemiddeld lager opleidingsniveau en lagere arbeidsdeelname. Voor de komende jaren wordt een daling van de bevolking verwacht met een sterkere vergrijzing dan in de rest van Fryslân en Nederland. De bevolkingsdaling, vergrijzing en ontgroening hebben consequenties voor aspecten van de leefbaarheid in de regio, onder andere voor het voorzieningenniveau, de sociale samenhang, de woningbehoefte en de omvang van de beroepsbevolking. De regio heeft veel kleine kernen. Van de 90 kernen tellen er 85 minder dan 5000 inwoners en 68 minder dan 1500 inwoners. De vergrijzing is in de afgelopen tien jaar het meest toegenomen in de kleinere kernen.

Om het leven en wonen in de kernen aantrekkelijk te houden, waar mogelijk te verbeteren en de *mienskip* perspectief te bieden, wordt met de Regio Deal ingezet op de pijler 'vitale kernen'. In de tekst van de Regio Deal wordt met de pijler 'vitale kernen' het volgende bedoeld: het versterken van grote en kleine regionale kernen; het levendig en vitaal houden en maken van de kleine kernen; het verhogen van de vitaliteit en het welzijn van inwoners; een impuls geven aan de energietransitie en de zorg economie en het vergroten van de werkgelegenheid in toerisme en recreatie. Een letterlijke definitie van wat een 'vitale kern' is, ontbreekt. Uit de dealtekst blijkt dat inwoners van vitale kernen zich gezond en zeker voelen, en vertrouwen hebben in de toekomst. Sociale cohesie en zelforganiserend vermogen zijn belangrijk, evenals een goed evenwicht tussen voorzieningen in dorpskernen en regionale centra en een zodanige inrichting van de openbare ruimte dat inwoners er willen verblijven en elkaar ontmoeten.¹

Om een vitale kern tot stand te brengen of te behouden, is het belangrijk om te weten waarom inwoners er eigenlijk wonen. Daarom hebben we met dit verdiepende onderzoek binnen de pijler 'vitale kernen' ingezoomd op de vraag in hoeverre inwoners in een dorp in Zuidoost Friesland willen wonen. Wat zijn de redenen dat mensen wel of juist niet in een dorp willen wonen? Heeft dat bijvoorbeeld te maken met het aanbod van woningen, de woonomgeving of de sociale omgeving? In de regio zijn veel kleine kernen. Het ruraal gebied heeft een belangrijke woon- en recreatiefunctie. Vanwege de verwachte bevolkingsdaling is het voor de regio een uitdaging om een goed evenwicht te houden in de voorzieningen tussen de kleine en grotere dorpskernen en stedelijke centra. In de dealtekst van de Regio Deal wordt de bereikbaarheid van die voorzieningen als cruciaal benoemd.

¹ Dealtekst Regio Deal Zuidoost Friesland, juni 2020.

Beide pijlers van de Regio Deal (vitale kernen en veerkrachtig landschap) dragen bij aan de leefbaarheid en brede welvaart van het gebied. In het voorjaar heeft het FSP een eerste regionale Monitor Brede Welvaart Zuidoost Friesland uitgebracht.²

Brede Welvaart in Zuidoost Friesland

De algemene uitkomsten uit de analyse van de indicatoren van de regionale Monitor Brede Welvaart in Zuidoost Friesland bevestigen de conclusie uit eerder FSP-onderzoek, die bekend is geworden als de 'Friese paradox'. Net als de provincie Fryslân doet ook de regio Zuidoost Friesland het relatief goed op de thema's 'welzijn', 'samenleving' en 'veiligheid'. Dit ondanks een lagere materiële welvaart, die doorgaans als een belangrijke voorwaarde wordt gezien voor het welzijn en de sociale samenhang. Inwoners van de regio Zuidoost Friesland scoren in vergelijking met heel Nederland gunstiger op de tevredenheid met het leven, de ervaren (goede) gezondheid, de deelname aan vrijwilligerswerk en het vertrouwen in anderen. Daarentegen ligt het bruto binnenlands product (bbp) per inwoner en het besteedbaar inkomen lager dan landelijk. Ook zijn er minder hoogopgeleiden dan elders in het land. Op het thema 'milieu' zijn er geen grote verschillen met de landelijke situatie, behalve dat het aandeel natuurgebied per inwoner in Zuidoost Friesland aanzienlijk groter is. Ten aanzien van de indicatoren valt verder op dat inwoners van de regio Zuidoost Friesland opvallend hoog scoren op overgewicht. Ook is er minder vertrouwen in instituties dan landelijk.

In 2018 is 86 procent van de inwoners van Zuidoost Friesland (zeer) tevreden met de woonomgeving. Dat is hoger dan het provinciaal en landelijk gemiddelde. In hetzelfde jaar is 86,8 procent van de inwoners Zuidoost Friesland (zeer) tevreden met hun woning. Van alle provincies ligt deze tevredenheid het hoogst in Fryslân (87,4%).

De kerngedachte is dat het brede welvaartsbegrip kan bijdragen aan regionale plan- en beleidsvorming en het ontdekken van ontwikkelrichtingen waarbij economie, ecologie en sociale aspecten in samenhang bekeken worden. Doel is om vanuit het brede welvaartsbegrip handvatten, ontwikkelrichtingen en aanknopingspunten te verkennen voor regionale beleid- en planvorming. Dat kan door in te zoomen op thema's die spelen in de Regio Deal, en daarmee aan te sluiten bij de regio Zuidoost Friesland.

Onderzoeksvragen

In dit onderzoek staat de volgende hoofdvraag centraal: Wat zijn de motieven voor het wonen in een (klein) dorp in Zuidoost Friesland? Om de verschillende woon- en verhuismotieven te kunnen duiden in relatie met de verschillende verhuisbewegingen (van en naar een dorp), zijn drie groepen mensen geïnterviewd: vestigers, vertrekkers en blijvers. Daarmee worden inwoners bedoeld die in een dorp zijn gaan wonen (vestigers), mensen die uit een dorp zijn vertrokken (vertrekkers) en mensen die al langere tijd in een dorp wonen (blijvers).

Met de uitkomsten van dit onderzoek krijgen gemeenten en woningcorporaties meer inzicht in de woon- en verhuismotieven van de inwoners in dit gebied. Dat kan ondersteunend zijn bij de voortzetting of vorming van beleid en sluit aan bij de doelstellingen van de Regio Deal, namelijk het levendig en vitaal houden en maken van (kleine) kernen.

In aanvulling op dit onderzoek heeft het FSP in dezelfde periode een tweede verdiepend onderzoek uitgevoerd, namelijk naar de ervaren leefbaarheid in de regio en de verschillen daarin tussen de type kernen (kleine kernen, middelgrote kernen en regionale centra).

Methoden

Om het onderzoek uit te voeren is voornamelijk kwalitatief onderzoek verricht, aangevuld met een aantal demografische gegevens. Deze gegevens, verwerkt in hoofdstuk 2, zijn afkomstig van de databank van de Provincie Fryslân. Voor het kwalitatieve deel van het onderzoek zijn 40 inwoners uit de regio geïnterviewd om inzicht te krijgen in de woon- en verhuismotieven. Voor deze interviews hebben we gebruik gemaakt van een semigestructureerde vragenlijst. In een aantal gesprekken (afhankelijk van de loop van het interview) is verdieping

² Regionale monitor Brede Welvaart Zuidoost Friesland, april 2021.

gevraagd op verschillende thema's, bijvoorbeeld jongerenhuisvesting. De bevindingen daaruit komen aan het eind van hoofdstuk 3 terug. De interviews werden veelal telefonisch of online afgenomen. De respondenten zijn voornamelijk via via geworven, of werden volgens de sneeuwbalmethode verzameld doordat geïnterviewden weer nieuwe respondenten aandroegen die vervolgens zijn benaderd door de onderzoekers. Er is gestreefd naar een zo groot mogelijke spreiding van respondenten qua leeftijd, woonplaats en verhuisbeweging. Vanwege de coronamaatregelen was het lastig om mensen op te zoeken en aan te spreken in de dorpen zelf, al zijn de onderzoekers vlak voor de zomer wel één dag in een aantal dorpen geweest om respondenten te werven.

Bijna alle interviews zijn met toestemming van de respondent opgenomen en daarna woordelijk getranscribeerd. Een klein aantal respondenten gaf geen toestemming voor een audio-opname, bij hen is tijdens het interview een verslag gemaakt. De interviews duurden gemiddeld 30-60 minuten. Na de eerste tien interviews is de vragenlijst enigszins bijgesteld en ingekort, omdat er uit het laatste deel van de vragenlijst geen nieuwe, relevante informatie naar voren kwam. Dit laatste deel is daarom weggelaten.

De interviews zijn daarna geanalyseerd door middel van het toekennen van codes aan tekstfragmenten. Daarbij is gebruikgemaakt van MAXQDA, een softwareprogramma dat onder andere is ontworpen voor tekst- en gegevensanalyse in academische en wetenschappelijke instellingen. Op deze manier is er gekeken naar overeenkomsten, thema's en opvallende zaken in de tekstfragmenten.

[Leeswijzer](#)

In het volgende hoofdstuk worden eerst enkele demografische gegevens op een rij gezet. In het derde hoofdstuk komen de woon- en verhuismotieven van achtereenvolgens vestigers, vertrekkers en blijvers aan bod. Het hoofdstuk wordt afgesloten met enkele opvallende zaken die veel genoemd zijn in de interviews. In het vierde hoofdstuk worden enkele typologieën voorgesteld, die kunnen dienen als ondersteuning bij de beschouwing van vraagstukken rondom leefbaarheid en wonen in dorpen.

// DEMOGRAFIE EN VERHUISBEWEGINGEN

Allereerst werpen we een blik op een aantal demografische kenmerken van de regio Zuidoost Friesland. Dat betekent dat de data hieronder gaan over de gehele regio, dus de vijf gemeenten Heerenveen, Ooststellingwerf, Opsterland, Smallingerland en Weststellingwerf gezamenlijk.

Aantal kernen en inwonersaantallen

Onderstaande tabel laat het aantal inwoners per type kern zien (2021). Bijna 44 procent van de inwoners woont in een dorp (kernen tot 5000 inwoners). Het merendeel van de kernen is klein, tot 1500 inwoners. Hier woont 20 procent van de inwoners, 24 procent van de inwoners woont in een groot dorp (1500-5000 inwoners). Iets minder dan de helft van de inwoners (40 procent) woont in de twee stedelijke kernen (Drachten en Heerenveen). In de regionale kernen (Oosterwolde, Wolvega, Gorredijk) woont 16 procent van de inwoners.

Aantal inwoners per type kern in Zuidoost Friesland, 2021

Type kern	aantal kernen	aantal inwoners naar omvang	% van totaal inwoners
< 1500	68	38.265	20,4%
1500-5000	17	44.060	23,5%
5000-15000	3	30.015	16,0%
>15000	2	74.755	40,0%
Totaal	90	187.095	

Bron: Provincie Fryslân, bewerking FSP

Aantal inwoners naar omvang kern en naar leeftijd

In onderstaande tabel is het aantal inwoners gecategoriseerd op leeftijd en omvang van de woonkern. De groep 45-64-jarigen is het grootst qua omvang. Deze trend zien we al vanaf 2006. Voor dat jaar was de groep 25-44-jarigen het grootst.

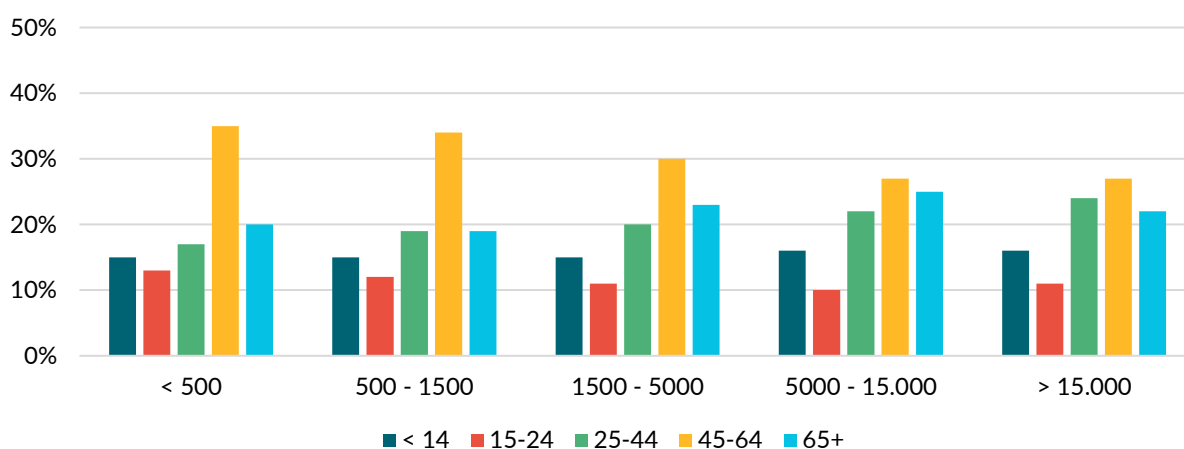
Aantal inwoners naar omvang kern en leeftijd, 2020

Type kern	Totaal (2021)	< 14 jaar (2020)	15-24 jaar (2020)	25-44 jaar (2020)	45-64 jaar (2020)	65+ (2020)
< 1500	38.265	5890	4755	7065	13.020	7465
1500-5000	44.060	6815	4980	8645	13.245	10.185
5000-15000	30.015	4720	3045	6550	8160	7565
>15000	75.755	12.055	8705	17.805	20.535	16.550
Totaal	188.095	29.480	21.485	40.065	54.960	41.765

Bron: Provincie Fryslân, bewerking FSP

Naast het aantal inwoners naar leeftijd en omvang van de woonkern, wordt onderstaand ook een overzicht van het aandeel inwoners per leeftijdscategorie en type woonkern gegeven. Deze grafiek laat zien welk aandeel elke leeftijdscategorie heeft, gecategoriseerd per type woonkern. Wat opvalt is dat van de groep 25-44-jarigen het grootste aandeel woont in een regionale en stedelijke kern. Hoe groter de kern, hoe groter het aandeel van deze leeftijdscategorie. Van de groep 45-64-jarigen woont het grootste deel in een (klein) dorp. Hier geldt het omgekeerde, hoe kleiner de kern, hoe groter het aandeel van deze leeftijdscategorie. Van de groep 65-plussers woont percentageel gezien het grootste deel in een regionale kern (25 procent).

Aandeel inwoners in Zuidoost Friesland naar omvang kern en leeftijd (%), 2020

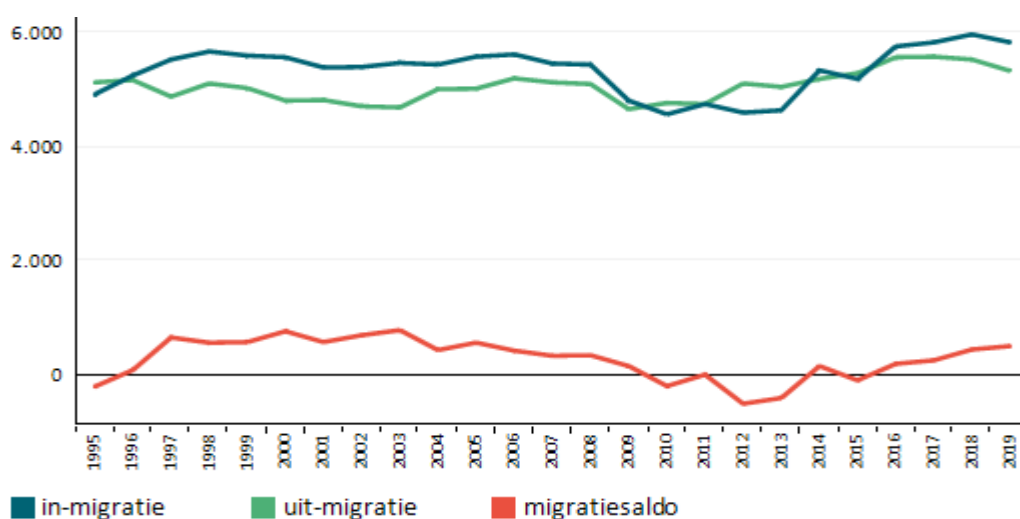

Bron: Provincie Fryslân, bewerking FSP

Verhuisbewegingen in Zuidoost Friesland

Van 1995 tot 2009 kent de regio Zuidoost Friesland een positief migratiesaldo. Dat betekent dat er zich gemiddeld meer mensen uit de rest van Fryslân en Nederland vestigen (in-migratie) dan dat er vertrekken (uit-migratie). Een uitzondering zijn de jaren na de economische crisis, waarbij er van 2009 tot en met 2015 gemiddeld meer mensen vertrokken uit Zuidoost Friesland. De laatste jaren worden gekenmerkt door een netto migratie vergelijkbaar met voor de economische crisis. Daarmee zijn er op dit moment dus meer mensen die zich vestigen in Zuidoost Friesland, dan dat er uit de regio vertrekken.

In-migratie, uit-migratie en migratiesaldo van inwoners Zuidoost Friesland, 1995-2019, herkomst en bestemming overig Nederland

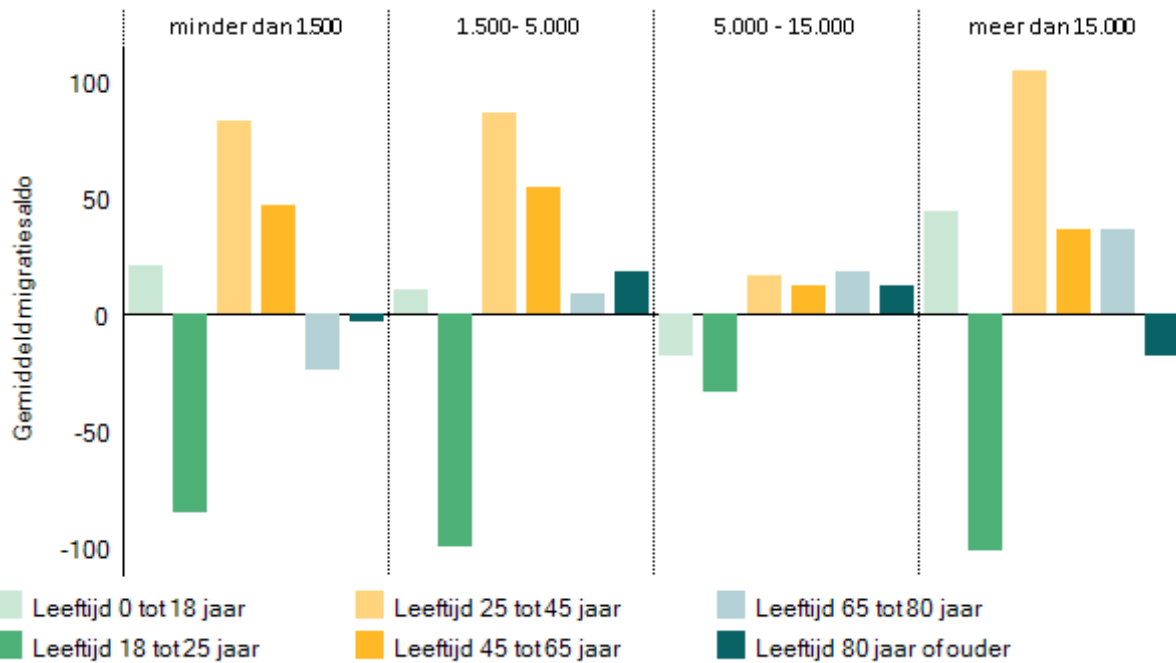

Bron: CBS, bewerking FSP

Migratiesaldo naar leeftijd en kerntype

Jongeren in de leeftijdsgroep van 18 tot 25 jaar vertrekken vaker naar buiten regio Zuidoost Friesland dan dat zij zich er vestigen vanuit overig Nederland. Netto vestigden zich de afgelopen vijf jaar in Zuidoost Friesland vooral inwoners in leeftijdscategorie van 25 tot 65 jaar, met name in de stedelijke kernen en grote dorpen. Ouderen in de leeftijd van 65 tot 80 jaar en 80 plus vestigden zich de afgelopen jaren vooral in de grotere kernen en vertrokken per saldo uit de kleinere dorpen. Het zijn vooral de kleinste dorpen én de stedelijke kernen waar zich netto jonge gezinnen met kinderen van 0 tot 18 jaar vestigden.

Gemiddeld migratiesaldo naar leeftijd en kerntype, Zuidoost Friesland, 2015 t/m 2019, herkomst en bestemming overig Nederland

Bron: CBS, bewerking FSP

Over het algemeen is het aandeel verhuizers van buiten de regio Zuidoost Friesland relatief klein. De meeste verhuizingen vinden plaats over korte afstand. Zo'n driekwart van de in-verhuizers van buiten de gemeente komt daarbij uit het landsdeel Noord-Nederland. Ruim de helft van het totale aantal vestigers van buiten de regionale gemeenten komt daarbij uit de provincie Fryslân zelf, zo blijkt uit cijfers van het CBS over 2020.³

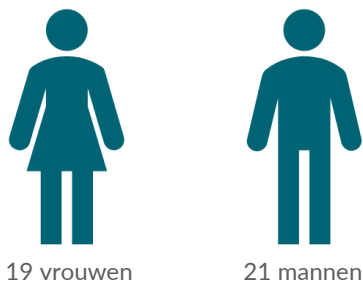
³ CBS, tussen gemeenten verhuisde personen, 2020.

// WOON- EN VERHUISMOTIEVEN

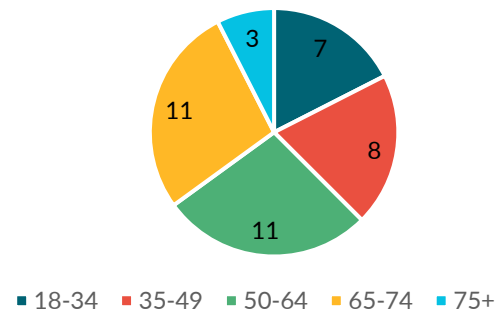
3.1 Deelnemers aan het onderzoek

In de periode van november 2020 t/m juli 2021 zijn interviews afgenomen met 40 inwoners van de vijf gemeenten in Zuidoost Friesland. Deze inwoners zijn opgedeeld in drie categorieën: vestigers, vertrekkers en blijvers. Onder de categorie vestigers vallen mensen die in de afgelopen vijf jaar in een dorp zijn komen wonen. De categorie vestigers gaat over mensen die in de afgelopen vijf jaar uit een dorp zijn vertrokken naar een ander (groter) dorp of een stad. Onder de categorie blijvers worden inwoners verstaan die vijf jaar of langer in hetzelfde dorp hebben gewoond. De geïnterviewden zijn zowel binnen als van/naar buiten Fryslân en de regio verhuisd. De groep geïnterviewden is redelijk gevarieerd naar leeftijd, huishoudsamenstelling en verhuisbeweging. In alle opsplitsingen zijn de indeling en definitie van het CBS gevolgd. Bij het onderwijsniveau betekent dat het volgende: laagopgeleid omvat onderwijs op het niveau van basisonderwijs, vmbo, de eerste 3 leerjaren van havo/vwo, of de assistentenopleiding (mbo-1). Middelbaar opgeleid omvat de bovenbouw van havo/vwo, de opleidingen mbo-2 t/m mbo-4. Hoogopgeleid omvat onderwijs op het niveau van hbo of wo.

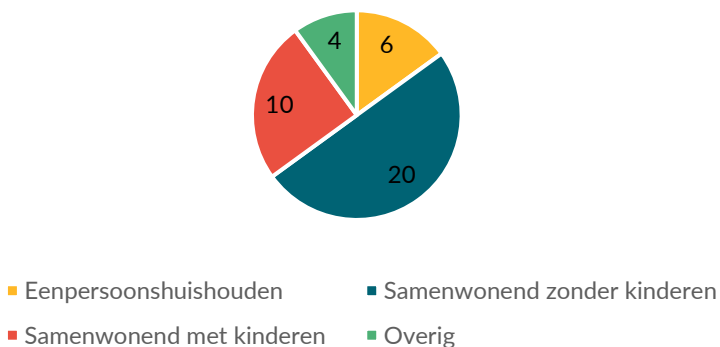
Man/vrouw verdeling

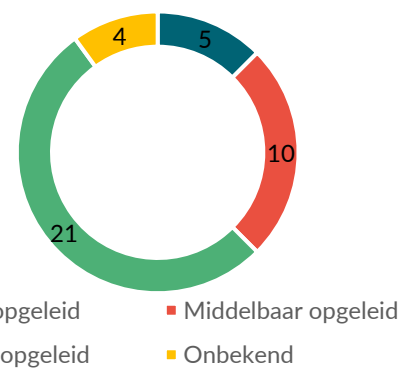
Verdeling naar leeftijdscategorie

Huishoudsamenstelling

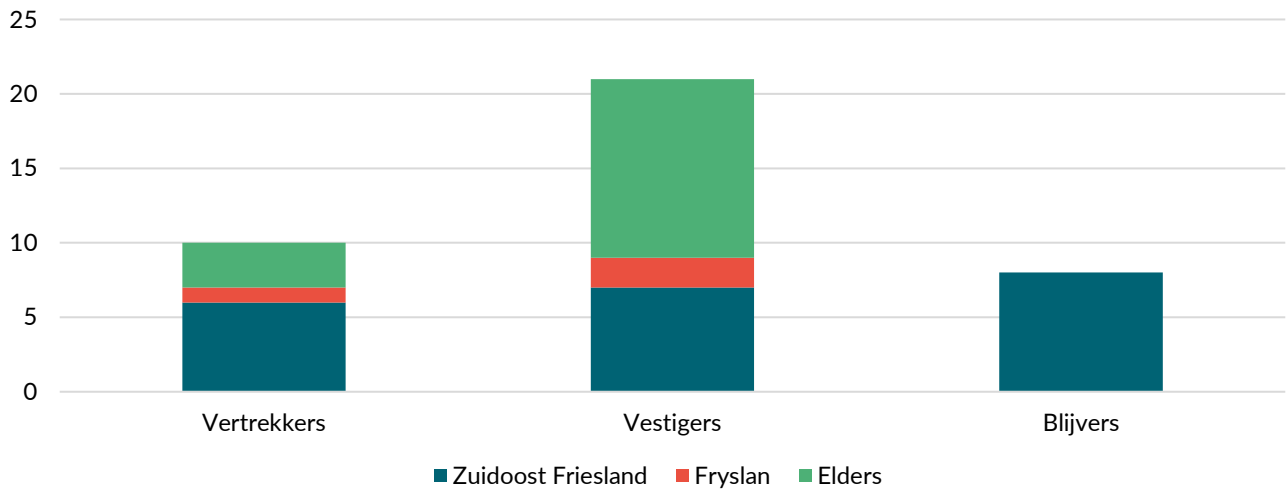
Onderwijsniveau

3.2 Verhuisbewegingen van de respondenten

Afhankelijk van hun leeftijd en levensfase zijn respondenten dikwijls een aantal keren verhuisd in hun leven. In dit onderzoek kijken we naar de meest recente verhuizing. Ruim de helft van de respondenten is bij de laatste verhuizing verhuisd binnen de regio Zuidoost Friesland. Verhuisbewegingen tussen Zuidoost Friesland en de rest van Fryslân komen nauwelijks voor in dit onderzoek. Wel komt een aanzienlijk deel van de respondenten uit andere delen van het land (12 respondenten). De verhuisbewegingen worden in onderstaande tabel uitgesplitst.

Meest recente verhuisbeweging van respondenten (2021)

3.3 Motieven om naar een dorp te verhuizen

Aan de respondenten is gevraagd waarom zij naar een dorp zijn verhuisd. Hun verhuismotieven waren divers, maar kunnen ingedeeld worden in: woonomgeving (fysiek en sociaal), woning, levensfase en werk.

3.3.1. Woonomgeving

Meer dan de helft van de respondenten geeft de woonomgeving als reden, of een van de redenen, om te verhuizen naar een dorp. Deze motieven vallen uiteen in twee subcategorieën: de fysieke leefomgeving en de sociale leefomgeving. Bij deze motieven speelt een aantal aspecten mee: veiligheid, de fysieke en sociale omgeving en de nabijheid van vrienden en/of familie.

Fysieke leefomgeving

De fysieke omgeving is een belangrijk motief om te verhuizen. Een aantal respondenten geeft aan specifiek te hebben gekozen voor de omgeving van Zuidoost Friesland, vanwege de omgeving met veel mooie natuur in de nabijheid. Ten opzichte van andere regio's in Fryslân kent Zuidoost Friesland een relatief hoog percentage bos, met natuurgebieden als het Drents-Friese Wold, een deel van het Fochtelooverveen, de heide- en bosrijke omgeving van Bakkeveen en de bossen en landerijen rondom Beetsterzwaag en Oranjewoud. Maar ook de waterrijke omgeving van bijvoorbeeld Smallingerland (grenzend aan Nationaal Park de Alde Feanen) wordt meerdere malen genoemd. Andere delen van Fryslân worden door sommige respondenten gezien als 'vlak en kaal'.

Man (51 jaar): "We komen niet uit deze regio, maar we vinden het een mooi gebied. De andere kant van Friesland is echt vlakker, meer gras, weide, dat soort dingen."

Respondenten geven aan dat ze in de buurt van mooie natuur willen wonen, variërend van bos tot water en weilanden. Er is veel waardering voor de mogelijkheid om vanuit huis te kunnen wandelen, fietsen of hardlopen.

Vrouw (35 jaar): "Voor mezelf is het prettig dat ik vanuit de deur gelijk kan wandelen en hardlopen, ik hoef niet eerst met de auto ergens naar toe."

Bovendien geeft het wonen op het platteland een ruimtelijk gevoel waar het rustig wonen is. Voor mensen uit andere delen van Nederland is dat een belangrijke beweegreden om te verhuizen. Zo stelt deze respondent:

Man (51 jaar): “Als we dan naar Friesland gaan, dan wil ik wel een beetje dat ruimtelijke gevoel hebben. En dan niet midden in het centrum van een stad gaan wonen, waar ik de auto niet voor de deur kan zetten.”

Een aantal respondenten geeft aan zich veiliger te voelen in een dorp: er is minder verkeer, de deur hoeft niet op slot en kinderen kunnen rustig en veilig opgroeien.

Vrouw (35 jaar): “Met kleine kinderen kun je makkelijk naar buiten zonder dat je je zorgen hoeft te maken over verkeer, et cetera. Ze hebben de ruimte om te spelen.”

Sociale leefomgeving

Een ander belangrijk aspect van de woonomgeving is het wonen in een dorp zelf. Wat betekent dat voor mensen? Een aantal vestigers is verhuisd binnen de regio en is daar ook opgegroeid. Voor hen is de binding met het gebied van herkomst groter. Ze kiezen vaak niet voor een specifieke woonplaats, maar wel bewust voor de omgeving van herkomst.

Het wonen in een dorp betekent voor veel respondenten ook meer sociaal contact. Dat wordt erg gewaardeerd: mensen zeggen elkaar gedag, maken een praatje en helpen elkaar wanneer dat nodig is.

Vrouw (70 jaar): “Een klein dorpje, ja dat is gewoon anders. In Heerenveen was ik wel ergens bij, maar Heerenveen is wat vrij en afstandelijk. [...] Dat men naar elkaar omkijkt, dat vind ik wel een groot voordeel van een klein dorp. In Heerenveen kende ik de burens bijna niet.”

Daarnaast is het dichterbij familie en vrienden willen wonen voor sommigen een reden om te verhuizen.

Man (64 jaar): “We wilden echt in deze plaats wonen, ook om mantelzorg te kunnen bieden aan mijn dochter (kwakkelt met gezondheid) en andersom straks.”

De afstand tot voorzieningen worden niet als een groot probleem ervaren. Tegenwoordig zijn daar natuurlijk ook gemakkelijkere oplossingen voor:

Vrouw (70 jaar): “De winkeliers uit Gorredijk brengen ook aan huis. Dus wat dat betreft, ik krijg nu ook alles aan huis, in de Corona tijd ben ik daarmee begonnen en ik vind het prima, dat laat ik zo.”

Veel respondenten geven wel aan dat het hebben van een auto noodzakelijk is voor het wonen in een dorp, anders zijn de voorzieningen niet goed bereikbaar. Een voorwaarde voor het wonen in een dorp ligt dus ook in de financiële situatie van inwoners, die wel de mogelijkheid moeten hebben om een auto te bezitten en te onderhouden.

Vrouw (35 jaar): “De connectie met het OV is slecht, dus je moet altijd met de auto als je echt iets wil (concert, bioscoop). Dat is een nadeel, maar daar zijn we ook wel aan gewend.”

3.3.2 Woning

Ruim de helft van de respondenten geeft aan dat (ook) specifiek de woning een reden was om te verhuizen. Dat heeft bijvoorbeeld te maken met het wonen in een uniek object of de voorkeur voor een bepaald type woning (bv. bungalow of woonboerderij). Voor sommigen speelde de woonomgeving daarbij een rol bij, anderen waren breder georiënteerd (bijvoorbeeld op heel Fryslân) en zijn min of meer toevallig in Zuidoost Friesland terecht gekomen.

Man (36 jaar): “Ik wilde graag een boerderij, ik wil hobbyboer worden, en dat lukte niet in Rotterdam, dus toen zijn we verhuisd naar Friesland.”

Vrouw (31 jaar): “De ligging van het huis was belangrijk om hier naartoe te verhuizen. En ook het type huis. Het is een monumentaal pand, bijna 100 jaar oud met een monumentenstatus en een rieten dak. En binnen nog authentieke elementen. We wilden wel graag iets bijzonders.”

Daarnaast noemen respondenten een groter huis en/of grotere tuin als reden om te verhuizen. Soms gaat dit samen met de behoefte aan een extra ruimte voor een bijgebouw, kangoeroewoning of logeerruimte.

Man (55 jaar): “We wilden een woning waar mijn moeder in huis kon komen wonen. Dus dat het huis zo groot is dat je elkaar niet in de weg zit, laten we het zo zeggen, anders hadden we dat niet kunnen doen.”

Verder wordt de betaalbaarheid van de woning genoemd, die wordt vaak beter geacht dan bijvoorbeeld in een stad. Dat geldt zowel voor koop- als huurwoningen. Een aantal respondenten zocht bijvoorbeeld eerst in een stad (bijvoorbeeld Groningen), maar kon daar vanwege de beschikbaarheid en betaalbaarheid van woningen niet slagen. Op dat moment kijken ze uit naar een andere (betaalbaardere) omgeving, vaak in de buurt van het werk.

Vrouw (30 jaar): “Het liefst wilde ik altijd in Groningen een huis kopen, maar daar ging het gewoon wat lastig. In deze omgeving konden we gewoon goed nadenken over het huis en er was gewoon een normale onderhandeling.”

Vrouw (64 jaar): “We hebben niet lang gezocht, het kwam op ons pad en sprak ons aan. In Assen is het veel duurder, daar begint het bij drie ton voor een piepklein appartementje, met galerij en dergelijke. Dat zagen we niet zitten.”

3.3.3 Levensfase

Een aantal van de respondenten is geboren en getogen in het dorp. Zij willen daar niet weg, of komen juist terug na een periode elders te hebben gewoond. Een andere reden om te verhuizen naar een (klein) dorp is als de fase van het samenwonen aanbreekt. Dit kan samenhangen met de betaalbaarheid van (starters)woningen, zowel voor koop- als huurwoningen. Daarnaast is ook het krijgen van kinderen een nieuwe fase in het leven die kan leiden tot verhuizen en de keuze voor een dorp.

Man (23 jaar): “Op een gegeven moment wilden wij samen wel een woning. Samenwonen was dus wel de hoofdreden. In dit dorp waren de huurwoningen het goedkoopst.”

Man (36 jaar): “Toen de kinderen geboren werden was de flat niet handig en groot genoeg meer. De voornaamste reden om hier te wonen is dat de kinderen hier rustiger kunnen opgroeien en dat er veel speeltuinen voor de kinderen zijn.”

3.3.4 Werk

Een vierde categorie motieven draait om de wens om dichterbij het werk te wonen. Zo verhuisde deze respondent vanuit Súdwest-Fryslân naar Heerenveen:

Man (54 jaar): “Ik werd steeds afgewezen omdat ik geen auto heb en te ver weg woonde. De meeste bedrijven waar ik solliciteerde zitten in Heerenveen en Drachten, daarom ben ik dichterbij Heerenveen gaan wonen.”

In andere gevallen kijkt men bijvoorbeeld in een straal van een bepaald aantal kilometers rondom de werkplek, zo schetst ook deze respondent:

Vrouw (31 jaar): “Mijn man werkt in de detachering, dus zijn werkplek wisselt. En ik heb een vaste werkplaats (Drachten). Dus in een straal van 5 tot 10 km buiten Drachten hebben we gezocht. We zochten wel specifiek een vrijstaand huis.”

3.4 Motieven om uit een dorp te vertrekken

Voor dit onderzoek werd ook met een aantal vertrekkers gesproken. Dit zijn inwoners die in de afgelopen vijf jaar zijn verhuisd van een dorp in Zuidoost Friesland naar een grotere plaats of een andere plaats buiten de regio. Hier kunnen de verhuismotieven onder een tweetal noemers worden samengevat, namelijk de woonomgeving en de woning.

3.4.1 Woonomgeving

De eerste categorie heeft betrekking op de woonomgeving, uitgesplitst in de fysieke en de sociale leefomgeving.

Fysieke leefomgeving

Dit speelt bijvoorbeeld bij mensen die dichterbij voorzieningen en/of basisbehoeften willen wonen. Voor een enkeling beviel het wonen in een (klein) dorp niet meer omdat het te ver afgelegen lag.

Man (67 jaar): “Na ons pensioen leek het ons wel leuk om weer in de kern van Drachten te wonen, in de buurt van het winkelcentrum en onze kinderen.”

Sociale leefomgeving

Daarnaast kan het wonen dichterbij familie en/of vrienden een reden zijn om te verhuizen.

Man (75 jaar): “We worden ouder, niet dat we niet gezond zijn, maar stel dat er wat gebeurt, dan willen we eigenlijk wat dichterbij de familie wonen. En mijn dochter woont in Leek, die woont nu vijf minuten bij ons vandaan. Dus eigenlijk is dat het verhaal van de verhuizing.”

3.4.2 Woning

De woning wordt ook genoemd als reden om te verhuizen. Dat heeft vaak te maken met de grootte van de woning en/of tuin: het onderhoud wordt te bewerkelijk. Voor oudere inwoners speelt mee dat zij graag in een woning willen wonen die voor hen geschikt is, bijvoorbeeld met een slaapkamer en badkamer gelijkvloers.

De zoektocht naar een nieuwe woning heeft ook te maken met de beschikbaarheid en betaalbaarheid van woningen op de woningmarkt. In dorpen staan doorgaans veel relatief grote vrijstaande woningen. Die zijn minder geschikt voor bijvoorbeeld starters, omdat ze vaak te duur zijn. Zowel voor starters als huurders ontbreken betaalbare tussenwoningen of appartementen.

Vrouw (65 jaar): “Wij zochten een woning met een grote tuin, en betaalbaar voor ons. Het valt op deze leeftijd ook niet mee om een hypotheek te krijgen. Je komt dan bijna automatisch in het noorden van Friesland terecht. Want daar heb je huizen die nog wel een redelijk grote tuin hebben en ook nog betaalbaar zijn.”

Vrouw (56 jaar): “Wij wilden in eerst instantie binnen Friesland verhuizen, we dachten misschien kunnen wij in Heerenveen wel een geschikt appartement vinden. Maar die waren eigenlijk niet te koop, niet naar onze zin in ieder geval. Toen zijn wij uiteindelijk uitgeweken naar Steenwijk.”

3.5 Motieven om in een dorp te blijven

De respondenten in dit onderzoek die al lang in hetzelfde dorp wonen (langer dan tien jaar) noemen verschillende redenen waarom zij daar nog steeds wonen en niet (willen) vertrekken. Een van de motieven is de nabijheid van familie en vrienden:

Man (32 jaar): “Vrienden en familie wonen hier in de buurt. De vriendengroep is heel hecht, die willen hier allemaal blijven, dat is belangrijk.”

Verder worden ook de rust en ruimte genoemd, evenals het dorpse gevoel en het gevoel een buitenmens te zijn.

Man (42 jaar): “Ik heb altijd het idee dat als je in een groter dorp woont, iedereen heeft zijn eigen leven maar je wil ook geborgenheid hebben en op elkaar letten, dat is de grootste reden dat wij weer in een kleiner dorp zijn gaan wonen.”

Man (68 jaar): “Ik ben een buitenmens, ik hou van de natuur en het platteland. En mijn vrouw gelukkig ook.”

3.6 Wat waardeert men aan het wonen in een dorp?

Aan de respondenten is ook gevraagd wat het wonen in een dorp aantrekkelijk maakt, wat zij waarderen en belangrijk vinden. Het meest genoemde antwoord is het feit dat inwoners elkaar kennen. Mensen maken met elkaar een praatje op straat en zeggen gedag tegen iedereen. Dat zorgt ervoor dat het leven minder anoniem is dan in de stad. Het contact in het dorp is persoonlijker, zo schetst een respondent:

Man (55 jaar): “... de gemoedelijkheid, gewoon dat je niet opgaat in de massa. Het is een kleinere gemeenschap, die is vaak hechter. In Amsterdam bijvoorbeeld, in Oud-West, alleen in het trappenhuis zelf kende ik de mensen, maar ik wist niet wie er aan de andere kant van de muur woonde, zo onpersoonlijk.”

Daarnaast wordt de betrokkenheid tussen inwoners in een dorp ook erg gewaardeerd en vaak benoemd. Men wil graag iets voor de ander doen, staat voor elkaar klaar en let op elkaar. Een van de respondenten legt dat als volgt uit:

Man (42 jaar): “Heel veel dorpen redden zich dankzij het feit dat je wel wat voor elkaar wil doen, er is veel betrokkenheid. De vorm van afgunst is niet zo hoog. Je hebt allemaal groen gras in de tuin.”

Het dorp is vaak een kleine, hechte gemeenschap waar alles kleinschaliger is. De respondenten hebben het veel over de gemoedelijkheid, gezelligheid, saamhorigheid en een vertrouwd en veilig gevoel als positieve aspecten van het wonen in een dorp.

Vrouw (55 jaar): “Nou, ik vind het zelf vaak gemoedelijker, mensen kennen elkaar. En omdat de mensen elkaar kennen hebben ze ook meer voor elkaar over.”

Een vierde positief aspect dat wordt genoemd is de rust en ruimte die het wonen in een dorp met zich mee brengt, zoals een grotere tuin en/of groter huis. Maar ook de woonomgeving speelt een rol, met bijvoorbeeld meer privacy omdat de burens verder weg wonen. Of een veiliger gevoel op straat, omdat iedereen elkaar kent en het minder druk is met verkeer. Bovendien is de natuur vaak dichterbij, bijvoorbeeld om te wandelen, fietsen of de hond uit te laten.

Vrouw (35 jaar): “Je kan vuur stoken op je erf en met verjaardagen hebben we 70, 80 man over de vloer, dat is gewoon heel gezellig. Je hoeft minder met mensen rekening te houden en dat vind ik toch wel heel luxe.”

3.7 Wat vindt men nadelen aan het wonen in een dorp?

Naast voordelen is ook gevraagd naar nadelen van het wonen in een dorp. Het meest genoemde aspect is het gebrek aan voorzieningen (dichtbij). De hoeveelheid voorzieningen in of rondom het dorp nemen steeds meer af, inwoners moeten daarom verder reizen om bij de voorzieningen te komen. Dat geldt voor de supermarkt, maar ook voor het café, de bibliotheek, kledingwinkels en dergelijke.

Man (54 jaar): “De dichtstbijzijnde supermarkt is 5,8 kilometer van mijn huis. Laatst stond ik op en toen was ik vergeten dat mijn koffie op was. Dus ik ga op de fiets naar Heerenveen, omdat je koffie wil drinken in de ochtend. Ik pak brood, kaas, en ik ben thuis en ik heb de koffie niet meegenomen. En dan word je echt boos op jezelf, want het is 6 kilometer.”

Het gaat daarnaast ook om bijvoorbeeld zorgvoorzieningen, sportvoorzieningen, etc. Zolang de respondenten mobiel zijn (bijna allen hadden een auto) ervaren zij dit niet als een groot probleem. “Je moet er alleen rekening mee houden”, zoals een van de respondenten opmerkte. Een andere respondent schetst zijn toekomstbeeld:

Man (55 jaar): “Die mobiliteit wordt alleen maar beter, ik denk dat je binnen enkele decennia je toch makkelijker kan verplaatsen omdat die auto’s automatisch gaan worden. Dat worden robottaxi’s, dat zal nog wel even duren, maar over 20 jaar zijn die er wel.”

Twee respondenten merkten op dat de afstand tot werk minder relevant is vanwege het thuiswerken dankzij de covid-maatregelen. Beiden zijn in deze periode verhuisd van de Randstad naar Zuidoost Friesland.

Op dit moment verschilt het erg per dorp of de bereikbaarheid met het openbaar vervoer goed geregeld is. In het ene dorp is er een goede busverbinding, terwijl inwoners van het andere dorp aangeven dat het niet te doen is met het OV. Sommige respondenten missen de reuring en levendigheid van de stad. Zo schetst deze respondent:

Vrouw (30 jaar): “Voordat ik hier woonde dacht ik, oh een dorp is schattig en je kent iedereen, je bent snel in de natuur. En nu is het toch wel, je bent wat meer van de wereld dan dat ik van tevoren had verwacht. Ik dacht als je een auto hebt dan ben je zo ergens, maar ik mis soms dat leven. De drukte.”

Een aantal respondenten merkt op dat het 'ons kent ons' soms ook nadelig is, want het betekent dat er op je gelet wordt. 'Als er iets gebeurt, dan weet iedereen het', zoals een van de respondenten het omschreef.

Man (49 jaar): "Een nadeel is dat er heel erg op je wordt gelet. Als je afwijkend bent dan wordt er al gauw over gesproken."

3.8 Wat valt verder nog op?

Rol van de gemeente

In de interviews is ook gesproken over de zoektocht naar en de voorkeur voor het wonen in een bepaalde gemeente. De meeste respondenten gaven aan dat zij niet bewust voor één bepaalde gemeente hebben gekozen. Vaker oriënteerden zij zich op een regio/het gebied waar ze willen wonen, bijvoorbeeld in de buurt van water of bos, en kozen zij niet specifiek voor één dorp of gemeente. Anderen concentreerden zich op bijvoorbeeld een straal van een aantal kilometers rondom de werklocatie. Het lijkt er op dat de respondenten die vanuit andere delen van het land kwamen, zich minder specifiek op één regio/gebied concentreerden. Zo schetst deze respondent:

Man (51 jaar): "Maar we zijn niet specifiek op zoek gegaan naar Houtigehage of het gebied zelf. Want ons zoekgebied was eigenlijk wel heel Friesland."

De bewuste keuze voor één dorp is wel aan de orde als men daar geboren en getogen is. Respondenten wilden dan blijven of kozen ervoor om later terug te keren. Deze categorie had dus een duidelijke binding met een bepaald dorp.

Beschikbaarheid en betaalbaarheid

Tijdens een aantal interviews is ook gesproken over de beschikbaarheid en betaalbaarheid van woningen. Een aantal respondenten ervaart dat het dorp vergrijsd, dat betekent dat het aandeel (oudere) senioren toeneemt. In andere dorpen lijkt daar nog geen sprake van te zijn vanwege genoeg aanwas van (jongere) mensen. Uit de interviews ontstaat het beeld dat er in sommige dorpen weinig doorstroming is: ouderen blijven lang in hun (te grote) woningen wonen en er is weinig ruimte voor starters, zowel op de huur- als koopmarkt.

Vrouw (66 jaar): "Wij wonen in een soort hofje, waar zo'n zeven mensen alleen in een twee-onder-een-kap wonen, terwijl daar ook een gezin in kan wonen. Wij zouden ook wel kleiner kunnen wonen. Dat beperkt de doorstroom natuurlijk wel enorm, vooral voor de jeugd."

Man (32 jaar): "De woningnood is heel hoog in dit dorp. Er is weinig nieuwbouw en er zijn weinig huurwoningen te krijgen. De huurwoningen die er wel zijn gaan naar mensen van buitenaf."

Belangrijk om op te merken is dat niet alle dorpen over één kam te scheren zijn: waar het ene dorp vergrijsd, is er in het andere dorp wel sprake van nieuwe aanwas en (jonge) gezinnen.

Jongerenhuisvesting

Uit de gesprekken met de geïnterviewden kan worden opgemaakt dat een deel van de jongeren wel in het dorp zou willen blijven wonen, maar dat dat niet lukt vanwege het gebrek aan (betaalbare) huur- en koopwoningen. De woningen die wel beschikbaar zijn, zijn vaak te groot en daarmee te duur. Over het algemeen wordt ook opgemerkt dat de huizenprijzen overal stijgen, ook in de dorpen. Voor wat betreft de (sociale) huurmarkt ziet een aantal respondenten ook een dalend aantal huurwoningen in het eigen dorp. De huurwoningen die er waren worden vaak afgestoten en verkocht en er lijken geen woningen bij te komen.

Man (42 jaar): “Mensen blijven wel lang in Elsloo wonen, dus de woningcapaciteit is best laag. Voor een starter is er bijna niks. Dus ideaal zou zijn als er weer gebouwd gaat worden voor een starter, en daar is ook vraag naar vanuit het dorp. Er zijn genoeg jongeren die in het dorp willen blijven, maar niet die kans krijgen, want er komt niet veel vrij.”

Vrouw (20 jaar): “Jongeren willen niet altijd een ‘jongerenwoning’. Je kan die groep jongeren niet over één kam scheren. Een vriendin van me is 22 en wil graag een huis kopen met haar vriend waar ze de rest van haar leven kan blijven wonen, dat is wat anders dan een studio.”

Mobiliteit

Bijna alle respondenten noemen een auto als voorwaarde voor het wonen in een dorp, vanwege de bereikbaarheid en afstand tot voorzieningen.

Vrouw (65 jaar): “We hebben geen winkel hier. En het openbaar vervoer is heel slecht hier. [...] Maar als je geen auto hebt en je wordt ouder en je kan niet meer zo makkelijk de deur uit, dan is dat natuurlijk heel vervelend.”

Bijna alle respondenten die nog actief zijn op de arbeidsmarkt gaan daarnaast ook met de auto naar het werk. Voor de boodschappen zijn respondenten niet altijd op het ‘eigen’ dorp georiënteerd. Wie bijvoorbeeld in een buitengebied woont, gaat sneller naar een ander nabijgelegen dorp.

Sociale samenhang

Het grootste deel van de respondenten waardeert de sociale samenhang van dorpen. De meeste respondenten benoemen het gedag zeggen op straat, er voor elkaar zijn als het nodig is en elkaar helpen waar mogelijk.

Vrouw (66 jaar): “Wij hebben ook een appgroep van onze straat. Er woont ook een vrouw, die is al dik in de 80 en af en toe krijgen we een appje met een vraag om iets voor haar te doen.”

// TYPOLOGIEËN

Op basis van de verhuismotieven hebben we gekeken of we de respondenten in typologieën konden indelen. De *woningzoekende* is niet een eendimensionale groep, ofwel één type. Deze indeling kan daarbij helpen om een lijn te brengen in de diversiteit van respondenten en hun motieven. Omdat het om een kleine groep respondenten gaat zijn de typologieën niet bindend, maar vormen ze een duidelijk signaal waarop verder kan worden geborduurd.

Rust- en ruimtezoekers: deze groep inwoners woont vooral in een dorp vanwege de fysieke leefomgeving, de rust en ruimte van het rurale gebied en de nabijheid van natuur(gebieden).

Sociaal contact: deze groep inwoners woont met name in een dorp vanwege de sociale leefomgeving, het contact met dorpsgenoten, de behulpzaamheid richting elkaar, het verenigingsleven.

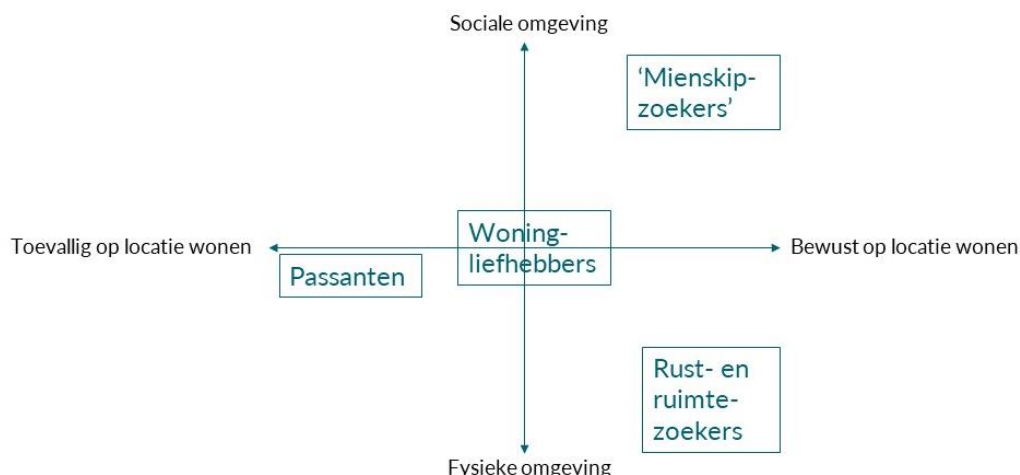

Woning: deze groep inwoners heeft bewust gekozen voor een specifieke woning of type woning. Waar de woning precies stond is ondergeschikt. Men kiest bijvoorbeeld voor een monumentaal pand, een (woon)boerderij of een woning met een extra bijgebouw (voor familie of logees).

Passanten: deze groep inwoners wonen in een dorp omdat zij daar een woning kunnen krijgen (huur) of omdat dit nog betaalbaar is (koop)

In onderstaande weergave zijn de vier 'groepen' geplaatst op een schaal. Enerzijds maken we een onderscheid tussen de sociale en fysieke (leef)omgeving. Anderzijds maken we een onderscheid tussen toevallig en bewust op een bepaalde locatie gaan wonen. Rust- en ruimtezoekers zijn heel bewust op zoek naar een bepaalde locatie en waarderen de fysieke leefomgeving. 'Menskip-zoekers' zijn mensen die ook bewust in een bepaalde dorp of regio gaan wonen, maar daarbij vooral hun sociale leefomgeving waarderen. Woningliefhebbers zijn mensen die echt op zoek zijn naar een specifiek type woning, dan maakt het minder uit waar die woning gelegen is. Passanten zijn mensen die vaak korter in een bepaald dorp wonen, en zijn daar min of meer toevallig terecht gekomen.

Het doel van deze typologie is om te laten zien dat er meerdere typen woningzoekenden zijn. Het is interessant om te onderzoeken wat gemeenten voor deze groepen kunnen betekenen. Een uitdaging kan zijn om elk type woningzoekende op een passende manier te benaderen, ofwel vast te stellen op welke groep een gemeente of regio zich (met name) wil richten.

// SLOTBESCHOUWING

In deze slotbeschouwing wordt een aantal zaken benoemd die opvallen.

Een deel van de jongeren wil best graag in een dorp wonen, maar dat is vaak lastig te realiseren vanwege het ontbreken van geschikte woningen (zowel huur als koop). Om deze jongeren vast te houden en/of aan te trekken is een beperkte uitbreiding van woningen in deze dorpen nodig. Binnen de dorpen verschilt dit wel, niet alle dorpen hebben hier in dezelfde mate 'last' van.

Daarmee verband houdend is het algemene beeld dat er in sommige dorpen weinig doorstroom is. Dat betekent dat mensen lang in hun woning blijven wonen, deels omdat ze geen geschikte woning kunnen vinden. Daardoor blijven relatief ruime woningen bewoond door een alleenstaande inwoner of een echtpaar, terwijl het eigenlijk een gezinswoning is. Gemeenten kunnen inzetten op het bevorderen van doorstroom van deze categorie inwoners.

De veelbesproken teruggang van voorzieningen wordt niet als een groot probleem ervaren zolang men mobiel is. Dat is vooral het geval als men beschikt over een auto en in staat is auto te rijden. De meeste inwoners zijn het gewend dat ze een paar kilometer/minuten moeten rijden voor ze bij de supermarkt zijn, of wellicht nog iets verder als ze bijvoorbeeld gebruik willen maken van medische voorzieningen of een culturele activiteit willen bezoeken (museum, concert, bioscoop).

Voor inwoners die niet mobiel zijn is het lastig om in een dorp te blijven wonen, met name wanneer men ouder wordt. Tegenwoordig bestaan er echter wel speciale diensten, zoals bezorgdiensten, die een belangrijke bijdrage kunnen leveren. Op die manier kan deze groep inwoners namelijk wel in het dorp blijven wonen, iets wat ze over het algemeen wel willen als hun woning daarvoor geschikt is. Gemeenten kunnen overwegen om het aanbod en gebruik van deze diensten te stimuleren. Een mogelijk vervolgonderzoek kan meer inzicht bieden in de mogelijke diensten en voor welke specifieke groep(en) inwoners die met name relevant zijn.

Dit onderzoek heeft een algemeen beeld laten zien van de variëteit aan woon- en verhuismotieven van inwoners in de regio Zuidoost Friesland. Deze verscheidenheid aan motieven laat zien dat de groep inwoners van Zuidoost Friesland verschillende elementen van wonen en leefbaarheid belangrijk vinden. Gemeenten kunnen daarop inzetten, al dan niet gericht op een specifiek type inwoner. Het is belangrijk dit onderscheid te (h)erkennen, 'de' inwoner bestaat niet. De typologieën uit het vorige hoofdstuk kunnen de beleidstheorie ondersteunen en keuzes op beleidsniveau onderbouwen.

Fries Sociaal Planbureau
Doelestraat 8a
8911 DX Leeuwarden
(058) 234 85 00
info@fsp.nl
www.fsp.nl

COLOFON

'Wonen in dorpen in Zuidoost Friesland' is een uitgave van het Fries Sociaal Planbureau, maart 2022.

Auteur:

Arlette Bickel

Met medewerking van:

Wilma de Vries, Lisa Dietvorst, Willemijn Drewes, Marijn Molema, Truus de Witte

Met dank aan:

WoonFriesland en dorpscoördinatoren van gemeenten voor het benaderen van respondenten

Dit onderzoeksrapport is tegelijkertijd verschenen met het rapport 'Inwoners over Brede Welvaart Zuidoost Friesland', over de ervaren leefbaarheid in de regio.